

Nederland

Leiden, de oude haven met de huizen aan het Galgewater
H. Lenain/hemis.fr

De regio's van deze gids:

(zie de kaart aan de binnenzijde van het omslag)

1 Noord-Holland	blz. 115
2 Flevoland	blz. 223
3 Zuid-Holland	blz. 231
4 Zeeland	blz. 341
5 Noord-Brabant	blz. 367
6 Limburg	blz. 399
7 Gelderland	blz. 435
8 Utrecht	blz. 475
9 Friesland	blz. 505
10 Groningen	blz. 543
11 Drenthe	blz. 557
12 Overijssel	blz. 569

Inhoud

NIET TE MISSEN

Een keuze uit de mooiste plekjes ... 6

DE REIS VOORBEREIDEN

REISTIPS.....10

NAAR NEDERLAND

Met de auto 15
Met de trein..... 15
Met de bus..... 15
Met het vliegtuig..... 15

VOOR HET VERTREK

Profiel van Nederland..... 16
Klimaat 16
Nuttige adressen..... 16
Formaliteiten 17
Telefoneren 18
Tijdsverschil 18
Geld 18
Overnachten 18
Uit eten 19

NEDERLAND VAN A TOT Z.....21-27

Ambassades en consulaten - Auto -
Banken - Drugs - Elektriciteit -
Etiquette - Feestdagen - Fietsen -
Foi - Internet - Media - Medische
hulpverlening - Mindervaliden -
Openbaar vervoer - Openbare
toiletten - Post - Souvenirs - Tabak -
Telefoon - Tips - Toeristenbureaus -
Wandelpaden - Winkelen

MET HET GEZIN

Bezienswaardigheden
en activiteiten.....29

MEMO

Evenementen 31
Leestips..... 32
Filmtips 33

NEDERLAND ONDER DE LOEP

NEDERLAND NU

Een open samenleving 36
De monarchie 38
De economie 40
*De Haag, centrum van het
internationale recht* 41
Gastronomie 43

GESCHIEDENIS

Chronologie 45
Koloniale expansie overzee 53
Religie: excessen en
verdraagzaamheid.....54

HET GRONDGEBIED

Een klein, dichtbevolkt land 56
Het Groene Hart
van de Randstad..... 57
Wat is een polder?..... 58
Waterbeheer 59

DE MOLENS

Windmolens en watermolens..... 62
De poldermolen 62
De industriemolen..... 64

LANDSCHAP EN NATUUR

Bodemgesteldheid en landschap.. 65
Flora en fauna..... 67
Het milieu..... 68

ARCHITECTUUR

Romaans..... 70
Gotisch 71
ABC van de architectuur..... 72
16de-17de eeuw 78
18de-19de eeuw 79
20ste-21ste eeuw 79
Militaire bouwkunst 82
Landelijk erfgoed..... 84
Industrieel erfgoed 87

KUNST EN CULTUUR

Schilderkunst..... 89
De grote schilders..... 94
Beeldhouwkunst 100
Decoratieve kunsten..... 102
Literatuur..... 108

STEDEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN

1 NOORD-HOLLAND

Amsterdam.....	116
Hoorn.....	176
Enkhuizen.....	182
<i>IJsselmeer</i>	186
Den Helder.....	188
Alkmaar.....	191
Zaanstreek.....	199
Haarlem.....	204
Hilversum.....	216

2 FLEVOLAND

<i>Drie grote polders</i>	222
Flevoland.....	224
Noordoostpolder.....	227

3 ZUID-HOLLAND

Rotterdam.....	232
Kinderdijk.....	261
Schiedam.....	263
Den Haag.....	266
Delft.....	292
Leiden.....	302
Keukenhof.....	316
<i>De bollenvelden</i>	318
Gouda.....	322
Dordrecht.....	329
Gorinchem.....	337

4 ZEELAND

<i>De delta</i>	342
Zierikzee.....	344
Veere.....	351
Middelburg.....	354
Sluis.....	362
Hulst.....	364

5 NOORD-BRABANT

's Hertogenbosch.....	368
Breda.....	376
Bergen op Zoom.....	383
Tilburg.....	386
Eindhoven.....	390

6 LIMBURG

Maastricht.....	401
Valkenburg.....	418
Heerlen.....	424
Thorn.....	426
Venlo.....	430

7 GELDERLAND

Arnhem.....	436
Nationaal Park De Hoge Veluwe..	444
Zutphen.....	451
Apeldoorn.....	457
Paleis Het Loo.....	459
Harderwijk.....	465
Nijmegen.....	468

8 UTRECHT

Utrecht.....	476
Amersfoort.....	497

9 FRIESLAND

Leeuwarden.....	506
Franeker.....	518
Sneek.....	521
Waddeneilanden.....	528
<i>Eilanden in beweging</i>	530

10 GRONINGEN

Groningen.....	544
----------------	-----

11 DRENTHE

Assen.....	558
Emmen.....	562

12 OVERIJSEL

Zwolle.....	570
Kampen.....	575
Giethoorn.....	578
Deventer.....	582
Enschede.....	586

Register	592
Kaarten en plattegronden	603

**RAADPLEEG VOOR
IEDERE PLAATS ONS
ADRESBOEKJE**

Niet te missen

Amsterdam ★★★, romantische en oogstrelende hoofdstad (blz. 116)

De **Waddeneilanden** ★★, schilderachtige dorpjes en woeste landschappen (blz. 528)

Een keuze uit de mooiste plekjes

De **Keukenhof**★★ met zijn bollenvelden, als reusachtige kleurige tapijten (blz. 316)

Kinderdijk★★, ansichtkaart van het Hollandse landschap (blz. 261)

Paleis Het Loo★★★, een weelderig koninklijk paleis, veranderd in een museum (blz. 459)

Nationaal Park De Hoge Veluwe★★★,
een beschermd natuurgebied als decor
voor het Kröller-Müller Museum (*blz. 444*)

Rotterdam★★, de grootste haven
van Europa en een proeftuin voor
hedendaagse architectuur (*blz. 232*)

Utrecht★★, middeleeuwse monumenten en uitbundig studentenleven (blz. 476)

Maastricht★★, prachtige stad, met de meest zuidelijke sfeer van Nederland (blz. 401)

Stormvloedkering Oosterschelde★★★, symbool van de eeuwenlange strijd tegen het water (blz. 349)

Fotografie:

Blz. 6: A. Chicurel/hemis.fr (boven); I. Wierink/YAY Micro/age fotostock (beneden)

Blz. 7: A. Chicurel/hemis.fr (linksboven); J. Włodarczyk/age fotostock (rechtsboven); SuperStock/Super Stock/age fotostock (beneden)

Blz. 8: I. Masterton/age fotostock/ADAGP, Paris 2015 (boven); imagebroker/hemis.fr (beneden)

Blz. 9: L. Maisant/hemis.fr (linksboven); Ph. Robinson/age fotostock (rechtsboven); De Meester Johan/ArTerra Picture Library/age fotostock (beneden)

DE UNIE VAN UTRECHT: EEN SCHEIDING

In januari 1579 kwamen de Staten van Holland, Zeeland, de Groningse ommelanden, Utrecht en de stadhouder van Gelderland samen om de Unie van Utrecht te ondertekenen. Het verdrag hield in dat geen van de partijen een afzonderlijk akkoord mocht sluiten met Filips II en dat in Holland en Zeeland alleen de protestantse godsdienst werd toegestaan; in de overige gewesten zou het katholieke geloof niet worden vervolgd. Nog hetzelfde jaar sloten Overijssel, Friesland en Drenthe zich aan, en ook een paar steden uit het zuiden, waaronder Antwerpen. De Unie van Utrecht volgde op de Unie van Atrecht (tegenwoordig Arras, Frankrijk) waarmee Alexander Farnese, hertog van Parma, het zuiden had gedwongen zich aan Spanje te onderwerpen. In Utrecht werd zo de basis gelegd voor de scheiding van de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden.

Als keizer van 'een rijk waarin de zoon nooit ondergaat' vestigt hij zijn hof in Brussel. Zijn zuster, Maria van Hongarije, wordt tot regentes van de Nederlanden benoemd.

- **1535** – Opstand van de wederdopers in Amsterdam. Begin van de religieuze twisten.
- **1543** – Karel van **Gelre** moet zijn hertogdom afstaan aan Karel V, die nu de zeventien 'provinciën' van de Nederlanden en Franche-Comté bezit.

De Spaanse Nederlanden

- **1555** – Karel V doet afstand van de troon en deelt zijn rijk in tweeën. Zijn Oostenrijkse bezittingen gaan naar zijn broer Ferdinand I, de Nederlanden naar zijn zoon **Filips II** (1527-1598), koning van Spanje. Die stelt zich niet alleen ten doel de grenzen te verdedigen, maar wil ook het katholicisme herstellen en de hervormingsbewegingen onderdrukken.
- **1558** – Filips II stelt **Willem van Oranje** (1533-1584, zie blz. 47) aan tot stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.
- **1559** – Margaretha van Parma, een zuster van Filips II, wordt regentes van de Spaanse Nederlanden. Het verzet tegen het katholieke Spanje door de edelen, die zich **geuzen** noemen, wordt sterker. Filips II voert de Inquisitie in.

- **1566** – **Compromis van Breda**, waarbij de opstandige provincies opheffing van de Inquisitie eisen. Opstand van de calvinistische beeldenstormers.
- **1567** – Filips II reageert op de rebellie met het sturen van de hertog van Alva. Begin van gewelddadige onderdrukking.
- **1568** – Willem van Oranje bindt aan het hoofd van de opstandige steden de strijd aan met Filips II. Begin van de **Tachtigjarige Oorlog**.
- **1576** – **Pacificatie van Gent**: Holland en Zeeland krijgen het recht om de calvinistische leer te volgen.
- **1578** – Amsterdam komt in handen van de calvinisten.
- **1579** – Onder dwang van Alexander Farnese (1545-1592), de sluwe gouverneur van de Spaanse kroon, onderwerpen de zuidelijke staten (het latere België) zich aan de Spaanse koning in de **Unie van Atrecht**. De noordelijke staten verenigen zich in de **Unie van Utrecht** (zie kader hierboven).

DE GOUDEN EEUW

De Verenigde Provinciën

- **1581** – Stichting van de **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**, ook **De Verenigde Provinciën** genoemd, een federatie van zeven provincies met aan het hoofd Willem van Oranje.

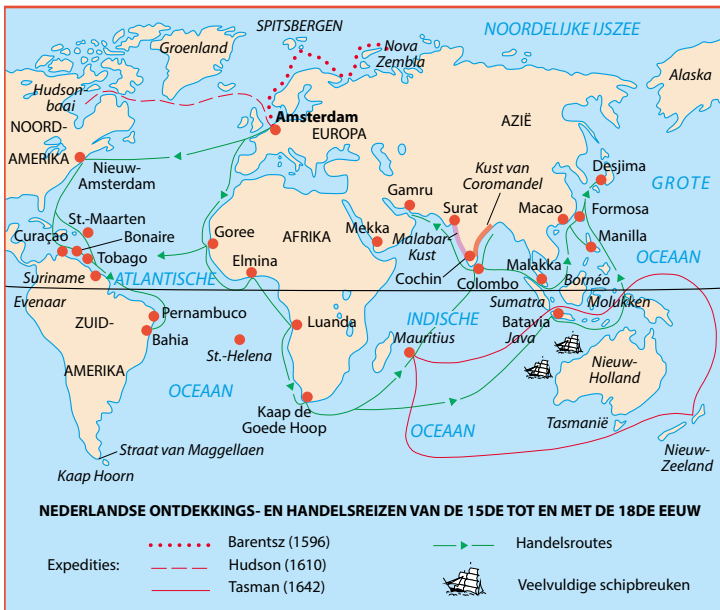
GESCHIEDENIS

- **1584** – Willem van Oranje wordt in Delft vermoord.
- **1585** – Maurits van Nassau volgt zijn vader Willem op als stadhouder van de provincies Holland en Zeeland. De inname van Antwerpen door de Spanjaarden leidt tot de **afsluiting van de Schelde**, waardoor de Antwerpse haven geen toegang meer heeft tot de zee. Door het verval van de Vlaamse stad begint Amsterdam aan een spectaculaire expansie.
- **1590** – De Staten-Generaal bekrachtigen de soevereiniteit van de Verenigde Provinciën. Het land wordt bestuurd door Maurits van Nassau en **Johan van Oldenbarnevelt**. De laatste staat aan de wieg van de macht van de Verenigde Provinciën, door zijn wens deze op alle gebieden tot ontwikkeling te brengen.

De verovering van verre zeeën

- **1596** – Cornelis de Houtman gaat aan land op Java.

- **1602** – Oprichting van de **Verenigde Oostindische Compagnie (VOC, zie blz. 53)** onder leiding van Johan van Oldenbarnevelt.
- **1609** – **Twaalfjarig Bestand** met Spanje.
- **1618** – **Synode van Dordrecht**: stichting van de Gereformeerde Kerk in Nederland. In hetzelfde jaar wordt **Johan van Oldenbarnevelt** gevangengenomen door Maurits van Nassau, tegen wie hij in opstand kwam, en in 1619 wordt hij ter dood gebracht.
- **1619** – Stichting van Batavia in Nederlands-Indië.
- **1621** – Oprichting van de **West-Indische Compagnie (WIC, zie blz. 53)**. Hervatting van de oorlog met Spanje.
- **1624-1654** – Bezetting van Noordoost-Brazilië.
- **1625** – De Hollandse nederzetting op Manhattan wordt Nieuw-Amsterdam gedoopt, wat later de stad New York zal worden.

NEDERLAND ONDER DE LOEP

- **1634** – Bezetting van Curaçao, op de Antillen, door de West-Indische Compagnie.
- **1639** – De Verenigde Provinciën worden de belangrijkste Europese zeemacht.
- **1648** – **De verdragen van Westfalen** maken een eind aan de Dertigjarige en de Tachtigjarige Oorlog. Bij de **Vrede van Münster** erkent Filips IV de onafhankelijkheid van de Verenigde Provinciën. De republiek behoudt al haar koloniale gebieden en krijgt de garantie dat de Schelde afgesloten zal blijven. Door deze overwinning kunnen de Verenigde Provinciën zich op internationaal niveau handhaven.
- **1650-1653** – Dood van stadhouder Willem II. Zijn erfgenaam zal enkele dagen na zijn dood worden geboren. De Amsterdamse elite schuift in 1653 de vertegenwoordiger van haar provincie naar voren: **Johan de Witt** (1625-1672). Deze raadspensio- naris zet zich in voor een republi- keins bewind.
- **1651** – De Engelsen vaardigen de **Akte van Navigatie** uit, die de Hollandse handel fnuikt. Alle goede-

ren die vanuit of naar Engeland wor- den vervoerd, moeten op Engelse schepen worden overgeladen.

- **1652** – Jan van Riebeeck sticht de Kaapkolonie.
- **1652-1654** – Eerste Engelse Oorlog, onder leiding van admiraal Tromp.
- **1654** – Bij de **Akte van Seclusie** worden de prinsen van Oranje uitge- sloten van het stadhouderschap.
- **1658-1759** – Bezetting van Ceylon.
- **1665-1667** – Tweede Engelse Oorlog, waarin admiraal De Ruyter zich onderscheidt. Bij de **Vrede van Breda** wordt Nieuw Amsterdam met de Engelsen geruild tegen Hollands Guyana (het huidige Suriname). De Engelsen herdopen de stad tot New York.
- **1667-1668** – **Devolutieoorlog** door Lodewijk XIV. **Triple Alliantie van Den Haag**.
- **1672** – Het Rampjaar. Franse troepen vallen Holland binnen. Moord op Johan de Witt tijdens een opstand van de Oranjegezinden. **Willem III** krijgt de titel van stad- houder van Holland en Zeeland.

Willem III en Maria Stuart van Engeland

Stapleton Historical/Heritage Image/age fotostock

- **1672-1674** – Derde Engelse Oorlog.
- **1672-1678** – Lodewijk XIV voert oorlog tegen de Verenigde Provinciën. **Vrede van Nijmegen**.
- **1685** – Na de herroeping van het Edict van Nantes vluchten veel Franse protestanten naar de Nederlanden.
- **1688** – Willem III, echtgenoot van Mary Stuart, wordt koning van Engeland. Hij was naar Engeland gehaald door een groep edelen en bisschoppen die zich verzetten tegen koning Jacobus II.
- **1701-1713** – Spaanse Successieoorlog: alliantie van verscheidene landen, waaronder de Verenigde Provinciën, tegen Lodewijk XIV. De **Vrede van Utrecht** bevestigt nogmaals de onafhankelijkheid van de Verenigde Provinciën.
- **1702** – Stadhouders Willem III sterft kinderloos. Het land kent een tweede stadhouderloos tijdperk. De titel Prins van Oranje gaat over op de stadhouder van Friesland, Johan Willem Friso.

VERVAL EN VERNIEUWING (18DE EN 19DE EEUW)

Erfelijk stadhouderschap

- **1720** – Begin van het commerciële en industriële verval van de Verenigde Provinciën.
- **1747** – **Willem IV**, zoon van Johan Willem Friso, wordt de eerste erfstadhouder van de Verenigde Provinciën. Het geslacht van Oranje staat weer aan het hoofd van de staat.
- **1751-1759** – **Willem V**, zoon van Willem IV, wordt stadhouder.
- **1751-1787** – Er ontstaat een conflict en uiteindelijk breekt een **burgeroorlog** uit tussen de aanhangers van het huis van Oranje en de 'patriotten', liberale hervormers die democratie eisen.
- **1780-1784** – Vierde Engelse Oorlog.

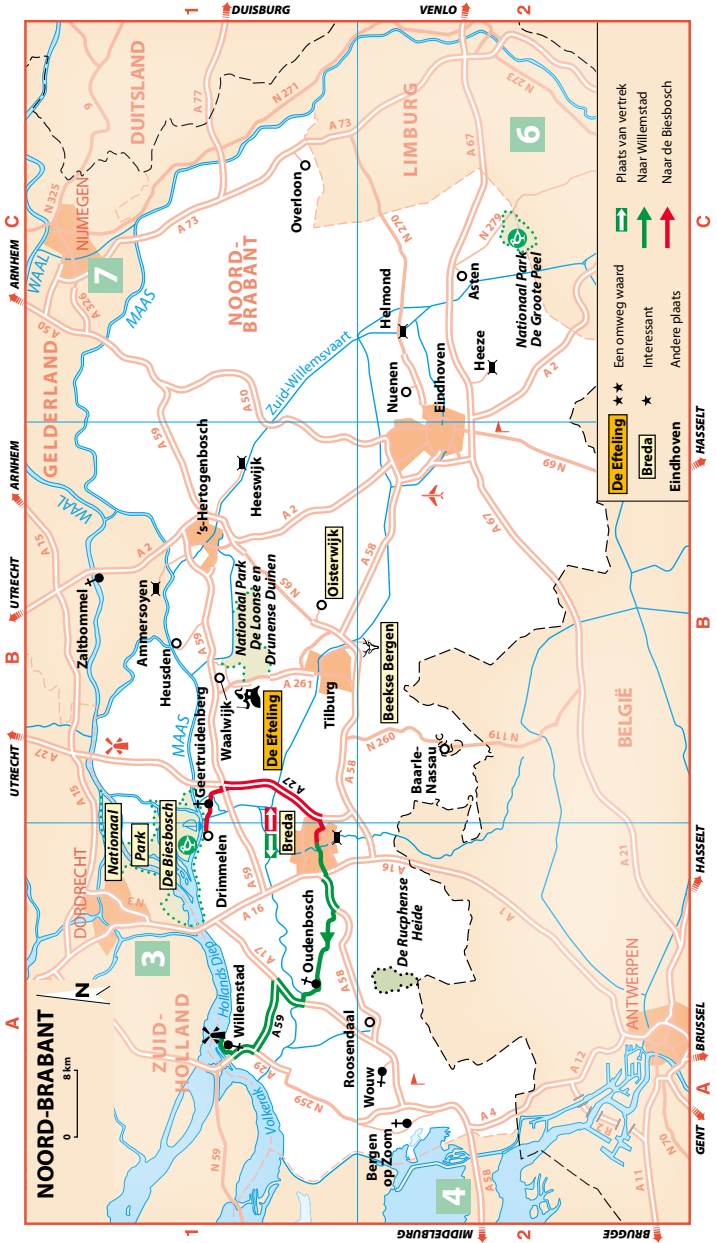
Franse overheersing

- **1795** – Het Franse leger onder Pichegru valt het land binnen. De Fransen stichten er de **Bataafse Republiek** met een Franse grondwet.
- **1806** – Napoleon I sticht het **Koninkrijk Holland** met als hoofdstad Amsterdam en zijn broer **Lodewijk Napoleon** op de troon.
- **1810** – Lodewijk Napoleon treedt af. Napoleon lijft Nederland in bij het **Franse keizerrijk** tot in 1813.

Het Koninkrijk der Nederlanden

- **December 1813** – Willem van Oranje, zoon van Willem V, de laatste stadhouder van de Verenigde Provinciën, wordt koning.
- **1814** – De noordelijke en de zuidelijke provinciën worden verenigd in een **eengemaakt koninkrijk** onder Willem van Oranje, de zoon van Willem V.
- **1815** – Slag bij Waterloo. Bij het **Verdrag van Wenen** wordt Willem van Oranje erkend als koning van de Nederlanden (die ook België omvatten) onder de naam Willem I. Bovendien wordt hij groothertog van Luxemburg.
- **1828** – Bezetting van Westelijk Nieuw-Guinea.
- **1830** – België komt in opstand.
- **1839** – Met het **Verdrag van Londen** roept België zijn onafhankelijkheid uit en verwerft het bovendien twee derde van Luxemburg. De rest wordt in 1890 het onafhankelijke groothertogdom.
- **1840** – Willem I treedt af ten gunste van Willem II.
- **1848** – Nieuwe, liberalere **grondwet**. De macht van de koning wordt beperkt en er wordt gekozen voor persvrijheid, recht op vergadering en godsdienstvrijheid.
- **1849** – Troonsbestijging van Willem III.

NOORD-BRABANT

Noord- Brabant **5**

Hoofdstad: 's-Hertogenbosch

▶ 's-HERTOGENBOSCH	368
▶ BREDA★ EN RONDRITTEN	376
▶ BERGEN OP ZOOM	383
▶ TILBURG	386
▶ EINDHOVEN	390

's-Hertogenbosch

151.608 inwoners

Straten met kinderkopjes, huizen met trap- en klokgevels, groene pleintjes – er waart nog altijd een middeleeuwse geest door 's-Hertogenbosch (meestal kortweg Den Bosch genoemd). Het was lange tijd een van de voornaamste steden van het hertogdom Brabant. Het leven is goed in deze vredige stad onder de toren van haar machtige kathedraal. Het fraaie historische centrum, met de gedeeltelijk overdekte grachtjes (uniek in Nederland), getuigt van een rijk verleden. Den Bosch is de hoofdstad van Noord-Brabant, een overwegend katholieke provincie rijk aan religieuze bouwwerken, waar eens per jaar het carnaval losbarst: drie dagen lang feest waarin iedereen een nieuwe identiteit aanneemt, om te beginnen de stad zelf, die voor de gelegenheid haar naam verandert in Oeteldonk.

ADRESBOEKJE: BLZ. 374

Overnachten, uit eten, winkelen, sport en ontspanning enz.

INLICHTINGEN

Toeristenbureau –

Markt 77 - ☎ (073) 613 96 29 - www.bezoekdenbosch.nl - zo-ma 13.00-17.00, di-za 10.00-17.00 u. Dit toeristenbureau nieuwe stijl, gevestigd aan de Markt in het oudste pand van de stad (**De Moriaan**, 13de eeuw), verleent niet alleen de gebruikelijke diensten (informatie, brochures) maar beschikt ook over interactieve schermen, een winkel met designsouvenirs, een ticketservice en een leuk café. Een prima plek om een rondwandeling door het stadscentrum te beginnen.

LIGGING

Regiokaart B1 (blz. 366) - Plattegrond (blz. 370) – *Michelin*kaart 715 H 6 en 532 Q 12. 's-Hertogenbosch is een belangrijk knooppunt van wegen en spoorlijnen en is gunstig gelegen aan de Zuid-Willemsvaart, bij de Maas. Het station ligt vlak bij de binnenstad (15 min. lopen naar de kathedraal).

PARKEREN

Zoals overal in Nederland wordt de auto geweerd uit de binnenstad. Volg de borden naar de parkeergarages rond het centrum (ca. € 20/dag) of parkeer op een **P+R-transferium** rondom het centrum (aangegeven met borden, € 4 parkeren en openbaar vervoer naar het centrum).

AANRADERS

De St.-Janskathedraal, een van de mooiste kerken van het land; het Noordbrabants Museum.

PLANNING

Trek een dag uit om het historische centrum te verkennen.

MET KINDEREN

Een boottocht over de grachten (zie 'Adresboekje'); in de omgeving: het beroemdste attractiepark van Nederland (De Efteling) en de Loonse en Drunense Duinen, ook wel de 'Brabantse Sahara' genoemd, met de uit het niets opduikende zandduinen.

St.-Janskathedraal
ICP/age fotostock

Wandelen

De oude stad, met de Markt als middelpunt, wordt omsloten door grachten en is gemakkelijk te voet te verkennen. Boven het netwerk van middeleeuwse straatjes verheft zich de St.-Janskathedraal, het ideale vertrekpunt voor een wandeling door de stad.

★★ St.-Janskathedraal B2

☎ (073) 613 03 14 - www.sint-jan.nl - april-nov.: ma-za 8.30-17.00, zo 9.00-17.00 u; dec.-maart: ma-za 8.30-16.30, zo 9.00-16.30 u.

De St.-Jan is een van de mooiste kerken van Nederland. Hij werd tussen 1380 en 1530 gebouwd in de Brabants-gotische stijl. Van 1629 tot 1810 was het een protestantse kerk, tot Napoleon hem aan de rooms-katholieken toewees. Sinds 1985 is de kathedraal officieel een basiliek. In de oude, 13de-eeuwse toren zit een carillon uit 1925, beroemd vanwege de **concerten** (wo 11.30-12.30 u).

Exterieur – Vanaf de **Parade**, ten zuiden van de kathedraal, is goed te zien hoe imposant en hoe rijkversierd het enorme gebouw is. Het is goed mogelijk dat Jheronimus Bosch (blz. 94) zich door de groteske fantasiefiguren liet inspireren die schrijlings op de **luchtbogen**★ zitten. Ook zitten er grappige figuren op de hoekstukken van de topgevels van de zijkapellen. De apsis met de vele transkapellen rond de kooromgang is magnifiek. Op de kruising van hoofd- en zijbeuken staat een vieringtoren.

Interieur – Het is een heel licht en indrukwekkend gebouw met vijf schepen en 150 slanke pilaren die, in tegenstelling tot wat elders in Brabant de gewoonte was, tegen elkaar aan staan en geen kapiteel hebben. Bij de restauratie van 1961 tot 1985 zijn de vele fresco's opgeknapt. De oudste fresco's, die van het koor, dateren uit de eerste helft van de 15de eeuw. Ook de **preekstoel** met zijn basreliëfs uit de renaissance (16de eeuw), de gerestaureerde **koorstoelen** uit de 15de eeuw en de **orgelkast** uit de renaissance (17de eeuw) van Frans Symons uit Leiden en Georg Schissler zijn heel interessant. De koperen **doopvont** (1492) in de kapel, links van het orgel, is een meesterwerk van een koperslager uit Maastricht. De gebrandschilderde ramen zijn van na 1850.

In de Antoniuskapel in de rechterbeuk staat een prachtig **altaarretabel**★ van de Antwerpse school (rond 1500), afkomstig uit het Brabantse dorp St.-Anthonis.

St-Jansmuseum De Bouwloods B2

Torenstraat 16 - ☎ (073) 612 68 79 - www.sintjansmuseumdebouwloods.nl - 13.00-16.00 u - €3 (tot 12 jaar gratis).

In Museum **De Bouwloods**, naast de kathedraal, staan originele beelden die tijdens de diverse restauraties vervangen zijn, alsmede gipsen exemplaren, een maquette van de kerk en een model van een luchtboog.

Neem rechts de Hinthamerstraat.

Jheronimus Bosch Art Center B2

Jeroen Boschplein 2 - ☎ (073) 612 68 90 - www.jheronimusbosch-artcenter.nl - ♿ - mei-okt.: di-vr 11.00-17.30, za, zo 12.00-17.30 u; nov.-april: di-vr 11.00-17.00, za, zo, feestd. 12.00-17.00 u - €7.

Het museum is gevestigd in een kerk uit de 20ste eeuw en schenkt aandacht aan het werk van Jeroen Bosch, de grote 15de-eeuwse schilder (blz. 94). Met

OVERNACHTEN

- Bosche Suites 1
- Eurohotel (Best Western) ... 9
- Golden Tulip Hotel Central .. 2

UIT ETEN

- Artisan 2
- Breton 4
- Eetbar DIT 3

- Verkade Fabriek 5
- Korte Putstraat 1

'S-HERTOGENBOSCH IN VIJF JAARTALLEN

1185 – De hertog van Brabant, **Hendrik I**, sticht de stad te midden van uitgestrekte bossen, die nu allemaal verdwenen zijn en waaraan alleen nog de naam van de stad herinnert. De kleine middeleeuwse stad, ideaal gelegen aan de samenvloeiing van de Aa en de Dommel, werd al snel welvarend dankzij de handel in wol en laken.

1450 – Geboorte van Jheronimus Bosch, die een van de grootste schilders van de 15de eeuw zal worden (*blz. 94*). Het is ook een tijd waarin de stad, inmiddels een van de belangrijkste uit de streek, bloeit op het culturele vlak dankzij het talent van haar componisten, geschoold in de kerken van de stad.

1568 – Begin van de vreselijke **Tachtigjarige Oorlog**, waarin de katholieke Spanjaarden met de protestante Oranjegezinden strijden om zeggenschap in de Nederlandse provincies. 's-Hertogenbosch blijft trouw aan de Spaanse kroon. De stad wordt verschillende keren belegerd door de legers van de prins van Oranje, maar verwerft de reputatie onneembaar te zijn. De stad zal zich in 1629, na een lang beleg, uiteindelijk overgeven aan de **prinsen van Oranje**.

1815 – 's-Hertogenbosch wordt de hoofdstad van de provincie **Noord-Brabant**. Het oude hertogdom Brabant wordt in tweeën gesplitst. Het zuidelijke deel valt na de Belgische afscheiding in 1830 aan België toe.

1940 – De stad valt in 1940 in handen van het Duitse leger. In de omgeving bevindt zich een van de weinige concentratiekampen die de nazi's buiten Duitsland en Oostenrijk gebouwd hebben, het Kamp Vught (www.nmkampvught.nl) met 30.000 geïnterneerden, onder wie 12.000 Joden.

uitzondering van een aantal tekeningen die hier te zien zijn, is de stad helaas niet meer in het bezit van originele werken van haar beroemdste burger. Het museum presenteert diens hele geschilderde oeuvre daarom aan de hand van replica's. Daarnaast geeft het museum een beeld van 's-Hertogenbosch tijdens het leven van de schilder, en er is een atelier zoals Jheronimus Bosch dat had. Verder wordt aandacht geschonken aan de belangrijkste thema's van deze Bossche meester en is er een biografische film te zien.

Loop naar de Markt via de winkelstraat, de Hinthamerstraat.

Markt A2

Midden in de stad ligt de Markt, een gezellig, driehoekig plein waarop leuke autovrije winkelstraten uitkomen. Woensdag, vrijdag (*biologisch*) en zaterdag wordt er markt gehouden. Voor het stadhuis staat een standbeeld van Jheronimus (of Jeroen) Bosch (1929).

Stadhuis – Een gebouw uit de 15de eeuw, met een klassieke gevel uit 1670. Het **carillon** is gedeeltelijk van de hand van de gebroeders Hemony. De Trouwzaal op de begane grond heeft prachtig goudleerbehang.

De Moriaan – Dit 13de-eeuwse bakstenen gebouw met trapgevel, waarin de VVV is gehuisvest, ligt aan de noordkant van de Markt.

Loop door de kleine straatjes naar het Noordbrabants Museum.

★ Noordbrabants Museum A2

Verwersstraat 41 - ☎ (073) 687 78 77 - www.noordbrabantsmuseum.nl - di-za 11.00-17.00 u - € 12; combinatiekaartje met het Stedelijk Museum € 15 (tot 18 jaar gratis). Dit interessante museum over de geschiedenis en de kunst van Noord-Brabant is gevestigd in het voormalige paleis van de gouverneur van de stad, en is in 2013 grondig verbouwd. Op de Romeinse afdeling zijn voorwerpen te zien

die gevonden zijn tijdens opgravingen, waaronder een amberen beeldje van Bacchus (ca. 200 n.C.).

In een nieuwe zaal op de tweede verdieping wordt aan de hand van kunstvoorwerpen en multimedia (maquettes, audiovisuele presentaties, filmpjes) aandacht geschonken aan de **geschiedenis van Brabant** van 1400 tot heden. Te zien zijn *Brabantse boerin, zittend* van **Vincent van Gogh** (de schilder is geboren in het Brabantse Zundert), maar ook met zorg gepresenteerde beelden, zilverwerk, sieraden, kostuums enzovoort.

 Goed om te weten – Het Noordbrabants Museum vormt samen met het Stedelijk Museum het zogenaamde **Museumkwartier**: de twee musea zijn met elkaar verbonden door een glazen gang langs een binnentuin, waarin de oude stenen mooi samengaan met de moderne architectuur. Een fraaie museumwinkel en een prettig café maken het geheel af.

Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch A2

De Mortel 4 - ☎ (073) 627 36 80 - www.sm-s.nl - di-za 11.00-17.00 u - € 7; combinatiekaartje met het Noordbrabants Museum € 15 (tot 18 jaar gratis) - winkel.

Het gebouw dat het museum herbergt, is al een kunstwerk op zichzelf. Het is ontworpen door Bierman Henket architecten, met bijdragen van de Braziliaanse gebroeders Campana, die de receptie en de organische sculpturen die de etages 'dragen' hebben ontworpen. Het is een mooie omgeving voor de collectie van het museum, waaruit afwisselend onderdelen worden tentoongesteld: hieronder zijn werken van grote meesters (Pablo Picasso, Luciano Fontana), keramiek en moderne sieraden. Op de eerste verdieping worden wisselentoonstellingen georganiseerd.

In de omgeving Regiokaart (blz. 366)

Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen B1

 21 km ten zuidwesten van 's-Hertogenbosch via de A59. Neem afslag Drunen of Waalwijk, de twee toegangspoorten tot het park.

Meer informatie: www.np-deloonseendrunenseduinen.nl.

 Als een verdwaald stuk woestijn duikt dit verbazingwekkende **stuifzandgebied** van 35 km² op in het Brabantse landschap van loofbossen, als een fata morgana bewoond door roofvogels, herten en dassen. Op de paden komt u ook vele wandelaars, fietsers en ruiters tegen. Aan de rand van het park staan eetgelegenheden voor een kleine pauze (zie 'Adresboekje' blz. 374).

Het gebied staat niet alleen bekend om de **asperges**, het is vanouds ook een centrum van de leer- en schoenenindustrie. In **Waalwijk** bevindt zich het **Nederlands Leder- en Schoenenmuseum**, dat een impressie geeft van de ontwikkeling van de schoen in Europa, van de prehistorie tot heden. *Elzenweg 25* - ☎ (0416) 33 27 38 - www.schoenenmuseum.nl - ♿ - di-vr 10.00-17.00; za, zo 12.00-16.00 u - € 5 (13-18 jaar € 2,50, 6-12 jaar € 2).

Heusden B1

 19 km ten noordwesten via de Vlijmenseweg.

 Pelsestraat 17 - ☎ (041) 666 21 00 - www.hbtheusden.nl - film met een impressie van de gemeente Heusden (15 min., gratis) - rondleidingen.

Dit mooi gerestaureerde plaatsje ligt in een lieflijk landschap langs de Maas en was een van de vele Brabantse vestingstadjes die gebouwd werden in de 16de eeuw, tijdens de oorlog tussen de noordelijke (onder Willem van Oranje) en de zuidelijke gewesten (onder Spaans gezag). Een wandeling langs de oude stadswallen geeft een goed beeld van het functioneren van een vesting, met zijn verdedigingswerken, ravelijnen en vestinggrachten.

GEEN LUCHTKASTELEN

Waarom staan er in het zuiden van van Nederland zo veel forten en kastelen? Vanaf de 14de eeuw werd er een bittere strijd geleverd om de zuidelijke provinciën, achtereenvolgens door de Bourgondiërs, de Habsburgers, het koninkrijk Spanje, de prinsen van Oranje en het Napoleontische Rijk. Huwelijken of aankopen, alle strategieën waren geoorloofd om het territorium uit te breiden, ook oorlogen, waarvan de beroemdste, de Tachtigjarige Oorlog, ten einde kwam met de Vrede van Münster (1648). De koning van Spanje erkende hierin de Republiek der Verenigde Provinciën als soevereine staat onder leiding van Willem van Oranje (1533-1584). De kleur oranje staat sindsdien symbool voor de Nederlandse monarchie.

Het stadje zelf is heel sfeervol, in het bijzonder de **Vismarkt**. Dankzij de goed bewaarde 17de-eeuwse huizen is het niet moeilijk om zich een voorstelling te maken van de bedrijvigheid die er geheerst moet hebben in de Gouden Eeuw, toen Heusden een belangrijk handelscentrum was, met vis als voornaamste handelswaar. Op nr. 24 ziet u een trompe-l'oeil-raam (*op de 3de etage*). In de 17de eeuw pronkten kooplieden graag met hun rijkdom, die uitgedrukt werd door het aantal ramen in een huis, en soms werd daar de hand mee gelicht. De Vismarkt komt uit op de haven, waar aan de kade een **windmolen** staat. U loopt het plaatsje uit via de Hoogstraat, waar op nummer 4 een 17de-eeuws huis met een rijkversierde gevel staat, getuigenis van de voorbije welvaart.

Heeswijk B1

► 14 km ten zuidoosten van 's-Hertogenbosch, via de N279.

Even ten noordoosten van dit dorp is vanaf de weg **Kasteel Heeswijk** te zien, dat omgeven door een slotgracht verscholen in het bos ligt. Het dateert uit de 14de eeuw en is verschillende keren herbouwd. In het kasteel zijn mooie vertrekken te bezichtigen en een verzameling interessante kunstvoorwerpen ☞ (0413) 29 20 24 - www.kasteelheeswijk.nl - rondleidingen (1 uur) of vrij bezoek - di-do en zo 11.00-17.00 u - € 10 (4-12 jaar € 6).

In Heeswijk is een **museumboerderij**, de Meierijsche Museumboerderij, waarin het Brabantse boerenleven van rond 1900 te zien is. *Meerstraat 28* - ☞ (0413) 29 11 72 - www.museumboerderij.nl - april-sept.: di-wo 10.00-12.00, za, zo, feestd. 13.00-16.00 u - € 4 (5-11 jaar € 2).

Kasteel Ammersoyen B1

► In Ammerzoden, 11 km naar het noorden via de Orthenseweg. ☞ (073) 599 55 06 - www.kasteel-ammersoyen.nl - april-okt.: 11.00-17.00, za, zo 13.00-17.00 u; nov-maart: wo en zo 11.00-17.00 u - € 8,50.

Dit indrukwekkende kasteel (14de eeuw) is een vierkante waterburcht met vier sterke hoektorens rond een binnenplaats. Het kasteel was van 1876 tot 1945 een clarissenklooster. Tegenwoordig wordt een deel gebruikt als gemeentehuis. De ridderzaal, de kemenade (appartement alleen voor vrouwen) en de vertrekken in de torens zijn te bezichtigen.

Zaltbommel B1

► 15 km naar het noorden, via de Orthenseweg.

Dit oude vestingstadje ligt aan de Waal. Aan de Markt bevindt zich het **stadhuis** uit 1763. Aan de hoofdstraat, Boschstraat 18, staat een renaissancewoning met kariatiden. Deze straat komt uit bij de 14de-eeuwse **Waterpoort**.

In de Nonnenstraat is het Maarten van Rossumhuis ingericht als streekmuseum,

Vertaling	Henri Beerman, Nicolet de Jong, Frans Lueb, Rob de Ridder, Karin Snoep, Marian van der Ster, Eric Strijbos
Eindredactie	Frans van der Heijden
Opmaak	Asterisk*, Amsterdam
Omslagfoto	Shutterstock/Denis Belitsky
Oorspronkelijke titel	Pays-Bas
Oorspronkelijke uitgever	Michelin, Parijs
Uitgevers	Philippe Orain (Michelin, Parijs) Lieven Defour (Lannoo, Tielt)
Eindredactie	Irène Lainey, Serge Guillot
Redactie	Sandra Darbé, Renaud Dechamps, Serge Guillot, Guylaine Idoux, Laurence Ottenheimer, Julie Subtil Met medewerking van Marylise Trioreau
Grafisch ontwerp	Christelle Le Déan
Omslagontwerp	Keppie&Keppie, Varsenare
Cartografie	Thierry Lemasson, Denis Rasse, Costina Tarcea Stadsplattegronden © MICHELIN en © 2006-2015 TomTom. All rights reserved.
Met dank aan	Didier Broussard, Maria Gaspar

© Michelin

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo, nv, Tielt, 2017

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internetadressen) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld.

Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.

Contactadres

De Groene Reisgids
Uitgeverij Lannoo
Kasteelstraat 97
B-8700 Tielt
degroenereisgids@lannoo.be

De Groene Reisgids
Uitgeverij Terra Lannoo bv
Papiermolen 14-24
NL-3994 DK Houten
degroenereisgids@terralannoo.nl

www.lannoo.com

D/2017/45/374 - NUR 512
ISBN 978 94 014 3955 8

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.